

Dreptatea socială în concepția lui F. A. Hayek

Asist. univ. RUCSANDRA DUȚU*

Definirea notiunii de “dreptate sociala”

Notiunea de “dreptate sociala” este folosita in general azi ca sinonim pentru ceea ce se numea inainte “dreptate distributiva”. Aceasta din urma sintagma sugereaza poate mai bine ce se intelege prin ea, si totodata arata de ce nu poate fi aplicata rezultatelor unei economii de piata: nu poate exista nici o dreptate distributiva acolo unde nimeni nu face distribuire. Dreptatea are sens numai ca regula pentru comportamentul uman. Si nici un fel de reguli imaginabile pentru conduita persoanelor ce isi furnizeaza reciproc bunuri si servicii intr-o economie de piata nu ar produce o distributie care sa poata fi descrisa, cu sens, ca fiind dreapta sau nedreapta. Persoanele pot sa se comporte cat se poate de drept, dar, cum efectele, pentru persoane separate, nu pot fi nici fixate intentionat, nici prevazute de ceilalti, starea de lucruri ce rezulta nu poate fi numita nici dreapta, nici nedreapta.¹

Dreptatea sociala sau distributiva consta într-o alocare a drepturilor si restrictiilor, a privilegiilor si dezavantajelor, a (in)egalitatii de sansa, a puterii si subordonarii, a bogatiei si saraciei. Din perspectiva dreptatii, sanctiunile pentru nesupunere sunt relevante daca garanteaza ca si ceilalti se vor supune si ca cel care se supune nu va fi dezavantajat; însa, ca virtute umana, supunerea din teama de sanctiune este irelevantă pentru dreptate, care este o tendinta de a face ceea ce e solicitat de institutiile drepte în virtutea faptului ca ele sunt drepte. Fundamentele dreptatii sunt institutionale, iar spre a da o motivatie suplimentara, institutiile impun curent anumite sanctiuni: nu este necesar ca simtul dreptatii sa fie motivatia actiunii fiecaruia, câtă vreme lipsa acestuia poate fi compensata prin stimularea intentionata a urmarii regulilor. Dreptatea ca avantaj reciproc are mult din structura unei teorii a dreptatii prin faptul ca se materializeaza în reguli care constrâng la vizarea interesului propriu; însa continutul acestor reguli va corespunde continutului ideilor obisnuite de dreptate doar daca exista o aproximativa egalitate de putere între partile implicate. Chiar dupa ce regulile au fost convenite, unele parti vor avea motive sa solicite schimbari, daca forta lor de negociere creste. Dreptatea ca avantaj reciproc rezulta în reguli-armistitii, fiind improbabil ca ele sa fie stabile, daca exista schimbari în raportul de putere dintre parti².

“Dreptatea sociala” in viziunea ganditorului austriac F. A. Hayek

Friedrich- August Hayek este autorul unei opere considerabile in care este pusa in valoare filosofia societatii ce implica ideea de liberalism economic. Opera lui Hayek poate reprezenta cea mai inteligenta si cea mai coerenta critica cu care nu numai socialismul, dar si proiectul unei economii mixte s-au confruntat. Interesul pe care aceasta opera il suscita in lume, inca din anii '80 in Franta, este deseori efectul unei neintelegeri sau a unei gresite interpretari, dupa unii. Se poate retine extremismul prin denuntarea ideii de dreptate sociala sau conservatorismul, marcat in special prin elogiul adus traditiei, care ar reprezenta un ghid mult mai sigur al actiunii decat ratiunea.

Dar, extremismul operei sale nu este de fapt decat rodul ambitiei care il anima, si anume, ambitia de a formula într-o maniera riguroasa fundamentele unei teorii generale a

¹ A.P.Iliescu, Filosofia sociala a lui F.A.Hayek, Ed.POLIROM, Iasi, 2001, pp.42-43

² Barry, B., A Tractate on Social Justice, vol. 2, Claverdon, Oxford, 1995, p. 51

liberalismului, in aspectele sale juridice, politice si economice. Extremismul rezulta din dorinta de a vorbi despre un liberalism integral, adica despre un liberalism mai curand politic si nu economic³.

In alti termeni, ceea ce Hayek propune este o invitatie la evaluarea valorii liberalismului in capacitatea sa de a deveni o teorie a intregului, sustinandu-se printr-o autentica filosofie liberala.

Critica liberala a conducerii economice gaseste la Hayek rezonanta filosofica in critica “constructivismului social”, adica a iluziei care consta in dorinta de a organiza societatea in mod rational, iluzie pe care activismul revolutionar o ilustreaza in mod desavarsit.

Pentru Hayek, interventia Statului in economie, a fost folosita pentru a indrepta, in functie de obiectivele aparent rationale, functionarea sau efectele pietii, nefiind o eroare fundamentala credinta ca oamenii sunt capabili sa-si organizeze viata sociala dupa o schema trasata in mod liberal.

O organizatie reprezinta o organizare, ca si elementele pe care acesta le contine si care sunt in mod rational asezate in functie de o anumita intentie, adica aceasta este un aranjament deliberat, care poate fi modificat in principii.

Eroarea constructivistilor consta tocmai in faptul ca a concepe ordinea sociala dupa acest model, adica a nu cunoaste existenta ordinii pe care Hayek o denumeste ordine auto-generata sau ordine spontana.

Ordinea economica, de piata, este un exemplu privilegiat: ea rezulta spontan din activitatile umane, ceea ce o distinge de ordinea naturala, fara sa fie dorita sau instituita de o anumita persoana, ceea ce I-ar conferi un statut de ordine fabricata. Dar, pentru Hayek, exista structurile ordonate ale vietii sociale care trebuie luate in considerare in cadrul acestui model. Activitatile umane, oricare ar fi acelea, nu pot fi modificate decat in masura in care se conformeaza unor anumite regularitati izvorate din cadrul moralei, dreptului si, in mod general, al traditiei. Or, institutiile si regulile care permit aparitia ordinii sociale nu au fost nici ele “inventate”, ci rezulta dintr-un proces de evolutie spontan, pe care Hayek il numeste “selectia naturala a institutiilor sociale si a regulilor de conduita”. O teorie generala a liberalismului este deci in acelasi timp, o filosofie a ordinii si un proces evolutiv.⁴

Notiunea de “interes general” in societatea lui Hayek

Statului ii este atribuita functia de a satisface “interesul general”, dar nu putem indeparta cercetarea “interesului general” de costul sau, care se traduce prin fiscalitate. Unul dintre meritele lui Hayek este acela de a analiza notiunea de “interes general”, de a defini diferitele forme posibile si de a cerceta pentru fiecare dintre ele in parte formele de fiscalitate cele mai juste si cele mai eficiente din punct de vedere economic.

Exista trei concepte ale interesului general:

1. Ordinea publica

---

³ Internet link: www.bastiat.net/fr/cercle/rencontres

⁴ Internet link: www.voltairenet.org/articles

Primul concept este cel al “ordinii publice”. El postuleaza faptul ca oamenii trebuie sa-si satisfaca nevoile prin munca si prin schimb, respectand anumite reguli de etica, deduse din ideea ca libertatea fiecaruia nu are alta limita decat respectul pentru libertatea celorlalti. Statul are ca misiune explicitarea clara a acestor reguli si el trebuie sa impuna respectarea lor. El se comporta ca un arbitru intr-un meci: nu intervine decat atunci cand un jucator triseaza. Pentru acest tip de serviciu, impozitul, deseori minim, trebuie sa fie la fel pentru toti, la fel ca o cotizatie pentru o asociatie: probabilitatea de a avea nevoie de acest serviciu este aceeași pentru toti.

2. Bunurile colective

Cel de-al doilea concept este acela de a furniza bunuri si servicii asa-numite “colective”, adica bunuri si servicii fundamentale si utile unei colectivitati, dar care nu pot fi furnizate de piata, pentru ca ar fi foarte dificil ca ele sa fie platite de catre beneficiari in lipsa coercitiei.

Un investitor particular care nu ar putea sa-i determine sa plateasca decat pe aceia care vor sa plateasca, nu ar putea sa stranga fonduri; investitia aditionala necesara pentru a putea face pe toata lumea sa plateasca nu ar fi rentabila (ex:protectia impotriva unor boli, lupta contra poluarii, etc).

Cum poate fi finantata o astfel de activitate? Atunci cand un bun este disponibil pe piata libera intr-o societate libera, fiecare partener de schimb stie exact ceea ce ofera si ceea ce primeste, si in momentul in care acesta decide sa faca schimbul, el considera ca acest schimb este just. Dar, in cazul nostru, este o mare diferenta intre ceea ce este oferit si ceea ce se primeste. In special, o discutie legata de pret ar fi aproape imposibila. Intre furnizorul serviciului – Statul- si consumator, este o mare distanta., iar aceasta distanta lasa o marja posibila pentru risipa si coruptie. De aceea, liberalii cauta intotdeauna sa evite interventiile Statului in economie si, cu putina imaginatie, se pot gasi intotdeauna mijloace ascunse de a-l face sa plateasca pe cel care a consumat serviciul, tocmai atunci cand printr-o analiza superficiala s-ar putea crede ca acest lucru este imposibil. In lipsa modalitatii de a-l face pe fiecare consumator sa plateasca pentru ceea ce a consumat, exista intotdeauna un interes in a avea circuite cat mai scurte de reacoperirea cheltuielilor.

3. Reîmpărțirea

Al treilea concept al interesului general este cel al “dreptatii de reimpartire”. Chiar si cei care sustin ideea economiei de piata – inclusiv socialisti care au devenit si ei partizanii acestei idei – sunt deseori socati de inegalitatile pe care acest sistem le genereaza. De aici rezulta ideea ca trebuie ca economia de piata sa fie lasata sa functioneze, dar ca trebuie sa fie apoi reimpartite castigurile. Aceasta idee presupune in mod evident faptul ca partile extrase obligatorii si necesare pentru a putea face reimpartirile, nu afecteaza comportamentul celor care actioneaza pe piata.

In realitate, teoria economica arata, si experienta confirma, faptul ca societatile in care domneste libertatea economica sunt mult mai prospere decat societatile cu o economie dirijata, si ca, cei care au beneficii reduse intr-o economie dirijata, sunt si mai saraci.

Dar, reimpartirea bogatiilor este foarte inegala. Altfel spus, in societatile capitaliste liberale – cum este Elvetia, Japonia dupa sfarsitul celui de-al doilea Razboi Mondial, sau Statele Unite la inceputul secolului – nivelul de trai al tuturor categoriilor sociale creste mai rapid decat intr-o societate socialista, cum este exemplul Angliei in cursul anilor ‘60, sau al Frantei de astazi. Dar ele nu s-au dezvoltat in mod uniform, iar inegalitatile au tendinta de a creste.

Oricat de irational ar parea, multi oameni prefera sa traiasca in societati sarace, dar egalitare, decat in societati mai bogate, dar inegalitare, chiar daca in societatile egalitare saracii sunt si mai saraci decat in societatile inegalitare.

Un paradox al economiei de piata este acela ca anumite persoane sunt platite mult mai bine decat suma minima pentru care ar accepta sa presteze aceeasi munca. Suntem departe de teoria marxista care sustinea ca valoarea unui serviciu este reprezentata de cantitatea de munca necesara in plan social, productiei sale. Cei care sunt socati de aceasta “nedreptate” gasesc justificata compensarea acesteia prin cresterea impozitelor.

Ceea ce acesti oameni nu vad este un alt paradox al economiei de piata, care este intr-un fel opusul precedentului: oamenii gasesc pe piata produse la un pret mai mic decat cel pe care erau pregatiti sa-l plateasca.

In fapt, piata nu inceteaza sa ne imbogateasca intr-o maniera nemeritata de noi, pentru ca permite diviziunea muncii. Ne putem specializa pentru ca suntem siguri ca gasim pe piata tot ceea ce avem nevoie. Acest progres nu se poate inregistra decat intr-o societate in care fiecare poate incerca in mod liber sa creeze bunuri si servicii noi, care spera sa fie utile celorlalti, ceea ce le-ar permite sa se imbogateasca intr-o societate capitalista liberala. Acest lucru nu este posibil intr-o societate inchisa.

Odata cu Revolutia, societatea liberala s-a impus si si-a dezvoltat in mod considerabil resursele si a devenit prospera, ceea ce a permis o crestere demografica. Dar, in anul 1850, capitalismul a facut obiectul nemulțumirii tuturor intelectualilor: cei de stanga i-au reproșat cresterea numarului saracilor, iar cei de dreapta au criticat instabilitatea societatii. Pentru acestia, societatea ideala este bazata pe ordine, si in aceasta societate, nimeni nu-si schimba nici meseria, nici statutul. Ceea ce ei nu au observat este faptul ca noua prosperitate modifica nevoile si gusturile consumatorilor, din randul carora fac si ei parte, si la care ar trebui sa se adapteze. Hayek considera ca societatea trebuie sa se mentina la un nivel sigur pentru toti cetatenii, sub forma unui venit minim pentru fiecare, ceea ce implica o anumita impartire, deci si un impozit. Singurul impozit just si eficient in acelasi timp, din punctul sau de vedere, este un impozit proportional cu venitul, si nu un impozit progresiv.

Realizarile pietei bazate pe competitie sunt in mare masura legate de aceasta diviziune a muncii intre companii sau de specializare, si tocmai aceste elemente fac posibila piata. Preturile pe care producatorul le gaseste deja pe piata ii spun pe loc acestuia ce sa produca si ce mijloace sa foloseasca in productia respectiva. Din asemenea semnale ale pietei, el afla ca este de asteptat sa poata vinde la preturi ce acopera cheltuielile facute si ca nu va folosi mai multe resurse decat cele necesare scopului sau. Stradania lui egoista catre castig il impinge si ii da mijloacele sa faca exact ceea ce trebuie sa faca pentru a amplifica la maximum sansele oricarui membru, ales la intamplare, din societatea sa – dar numai daca preturile la care poate ajunge sunt determinate exclusiv de catre fortele pietei, si nu de catre puterile coercitive ale guvernarii. Numai preturile determinate de piata libera vor face in asa fel incat oferta sa egaleze cererea. Dar nu numai atat. Preturile pe piata libera asigura si ca intrega cunoastere a societatii, aflata intr-o stare de dispersare, sa fie luata in calcul si folosita.⁵

Teoria politica neo-liberala a lui Hayek

Pentru a continua traditia liberala initiata de Adam Smith, Hayek apara conceptia de interventie minimala a Statului. Aportul sau deosebit corespunde criticii radicale a ideii de “dreptate sociala”, notiune ce incorporeaza, dupa el, protectia intereselor corporative ale

---

⁵ Iliescu, A.P., *Filosofia sociala a lui F.A. Hayek*, Ed. Polirom, Iasi, 2001

clasei medii. El preconizeaza suprimarea interventiilor sociale economice si publice. Interventia minimala a statului reprezinta un mijloc de a scapa puterii clasei de mijloc, care controleaza procesul democratic in scopul obtinerii reimpairirii bogatiilor cu ajutorul fiscalitatii.

Programul sau este expus in lucrarea "Constitutia libertatii" (1960) si el contine idei de privatizare, diminuarea programelor impotriva somajului, sistarea subventiilor pentru locuinte si controlul chiriilor, reducerea cheltuielilor pentru protectia sociala, si, in fine, limitarea puterii sindicale. Statul nu are dreptul de a asigura reimpairirea. Rolul sau este redus la a furniza un cadru juridic care sa garanteze regulile elementare ale schimbului. In anul 1976, al a propus denationalizarea monedei, adica privatizarea bancilor centrale nationale pentru a supune monetariatul mecanismelor pietei. Alte luari de pozitie par sa nuanteze radicalitatea liberalismului sau: el preconizeaza, de exemplu, crearea unui venit minim, dar aceasta propunere trebuie gandita ca o reabilitare a legii engleze a nevoiasilor si nu ca o marca a unui "socialism hayekian".

Teoria dezvoltata de Hayek este fondata pe credinta impartasita de toti liberalii, de clasici pana la partizanii teoriilor austriece. Metafora "mainii invizibile", care asigura in gandirea lui Adam Smith, egalitatea ofertei cu cererea pe diferite piete, ilustreaza in mod perfect acea presupunere comuna pe care toti cauta sa o demonstreze plecand de la diferite postulate: ordinea spontana a pietei sau catalaxia pentru scoala austriaca. Aceasta este rezultatul actiunilor nedirijate si nu cel al unui proiect stabilit dinainte. Ordinea pietei nu este nici dorita, nici planificata, ea este spontana.

Aceasta conceptie a economiei serveste la justificarea criticii interventionismului care genereaza dezechilibre si perturbari in catalaxie. Hayek considera ca intr-o societate care nu este libera din punct de vedere economic, Statul se transfosma intr-un "dictator economic".

Filosofia politica a lui Hayek este, in final, foarte aproape de tezele dezvoltate de Locke. Statul apara dreptul natural al proprietatii si este limitat de clauzele individualiste de un contract- fondator ipotetic. Dreptul devine deci instrumentul de protectie a ordinii spontane a pietei. Ceea ce intereseaza, deci, in mod deosebit, este apararea liberalismului economic. Liberalismul politic este absorbit. Ideile democratice sunt asezate pe un prag secundar, iar aceste declaratii ale lui Hayek au tenta de provocari. Dupa el, democratia nu constituie un sistem politic infailibil: ea este" in mod esential un mijloc, un procedeu utilitar pentru a pastra pacea interioara si libertatea individuala".⁶

Referințe Bibliografice:

- Barry, B., A Treatise on Social Justice, vol. 1, Harvester, Londra, 1989
Georgescu, P.A., Filosofia dreptului in contextul actualitatii, Ed. Universitatii Titu Maiorescu, Bucuresti, 2001
Iliescu, A.P., Filosofia sociala a lui F.A. Hayek, Ed. POLIROM, Iasi, 2001
Iliescu, A.P., Curs de etica aranjamentelor sociale fundamentale, Universitatea Bucuresti, Facultatea de Filosofie
Kunzmann, P., Burkard, F. P., Atlas de filosofie, Enciclopedia Rao, Bucuresti, 2004
Martens, E., Schnadelbach, H, Filosofie, Curs de baza, Ed. Stiintifica, Bucuresti, 1999
Site-uri Internet: www.bastiat.net/fr/cercle/rencontres, www.voltairenet.org/articles

* **RUCSANDRA DUȚU**, născută la 14 februarie 1978 la București, licențiată a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, secția limba franceză - limba engleză, a Universității "Spiru Haret" din București. Master in Studii Europene – Drept Comunitar, la Facultatea de Filosofie a Universității București. Certificat de absolvire a Cursului Cambridge de limba engleza in cadrul British Council – nivel avansati A fost coordonatoare și a participat la numeroase simpozioane științifice naționale și internaționale. Șef Departament de Implementare a Declarației de la Bologna în cadrul Universității Române de Științe și Arte "Gheorghe Cristea" din octombrie 2003. Este autoarea «Caietului de Seminar» în limba franceză, Editura ERA, 2003.

⁶ Internet link: www.bastiat.net/fr/cercle/rencontres

